

Kampen om gerningen

– en analyse af kampen om erhvervsinteresser i Sagførersamfundet

Siw Busborg & Ole Hammerslev

Abstract

The struggle about the deed – An analysis of the battle for market interests within The Danish Bar and Law Society. This article seeks to explore the internal and external struggles and battles within the Danish legal profession in the period 1922-1957. Following Bourdieu's critique of the notion of professions, we will provide an insight into how the Danish Bar and Law Society have been shaped through internal power struggles. Our analysis shows that the Danish Legal profession is not a unit, but instead consists of different positions fighting for legitimization. To elucidate this, we will use the case of two opposing organizations 'Bar association of 1924' and 'Bar association of 1937'. Through these, we will reveal the internal struggles for power and legitimation. Through a registrant analysis of the magazine 'Sagførerbladet', we will map out the different views and approaches. This will provide new insights into the shaping of the Danish Bar and Law Society and how the different agents have attempted to define and control the market interests.

Keywords

Legal profession, Lawyers, Danish Bar Association, Bourdieu, Monopolization strategies, Market interests

'Profession' is a folk concept which has been uncritically smuggled into scientific language and which imports into it a whole social unconscious. It is the *social product* of a historical work of construction of a group and of a *representation* of groups that has surreptitiously slipped into the science of this very group. (Bourdieu & Wacquant 1992, 242-43).

[...] er det værd at kæmpe for, at standen forsøger at frede sit arbejdsområde ved hjælp af udvidet monopol eller er denne bedre beskyttet af at hævde dygtighed og de øvrige egenskaber, der gør den gode sagfører? (Sagførerbladet 1939, 53).

I de seneste år har der i advokatbranchen været diskussioner om advokaters monopol på en række områder og om, hvorvidt andre professionelle grupper er fagligt kvalificerede til at varetage rådgivningsopgaver. Det drejer sig bl.a. om kampe med revisorer (Dezalay and Garth 2001) og om, hvorvidt erhvervsjurister (cand.merc.(jur.)) – med ekstra kurser – kan procedere i retten eller med ejendomsmæglere. Også internt i professionen er der kræfter, der forsøger at fravriste Kammeradvokaten monopollet på at være statens eneste advokatfirma (Hammerslev 2020). Professioners kampe om monopol er dog ikke et nyt og nyt fænomen, hverken de interne kampe i advokaterhvervet eller de eksterne kampe med de omkringliggende professioner. I denne artikel vil vi med fokus på perioden 1922-1957 vise, hvordan disse interne og eksterne kampe om professionen tidligere har været med til at forme mulighedsbetingelserne for erhvervet i dag.

I perioden efter 1919 stiger antallet af rådgivningsopgaver markant – også uden for sagførernes traditionelle rådgivningsområder. Dette forklares blandt andet med samfundets øgede økonomiske aktivitet, der kommer til at drive en ændring i forhold til et stigende behov for specialviden, hvilket udgør en udfordring for den enkelte sagfører i forhold til honorering af de faglige krav til rådgivningen (Hansen 1986, 27f.). Dermed bliver den øvrige erhvervsudvikling både en udfordring og en erhvervsmæssig mulighed for at ekspandere markedet for sagførerstandens serviceydelser og bevarelsen af erhvervsområder.

I perioden 1928 til 1952 stiger antallet af jurister fra 3.363 til 6.154 og dermed næsten fordobles den samlede juriststand ligesom antallet af en række andre samfundsvidenskabelige grupper af professionelle stiger (Hammerslev 2003, 92). I denne periode ses også en udvikling i juristernes beskæftigelse. Fra 1928 til 1952 tredobles antallet af jurister i centraladministrationen og antallet af praktiserende sagførere tæt på fordobles (Ibid., 101). Sammenholdt med den øvrige befolkningsudvikling, ville denne ikke kunne begrunde forøgelsen, dog ses det at en stor stigning finder sted efter retsopgøret fra 1946 (Blegvad 1973, 10). Kampen har flere dimensioner idet både efterspørgslen og mængden af sagførere stiger eksplosivt og skaber udfordringer i erhvervet, hvor særligt de nye sagførere kommer i hård konkurrence om, hvor deres indtjeningsmarked er.

Perioden 1922-1957 var i det hele taget præget af store samfundsmæssige udviklinger og nybrud. Arbejdet internt i sagførerstanden såvel som erhvervet generelt var præget af både verdenskrigs- og efterkrigstid, såvel som industrialisering og en begyndende internationalisering. Denne udvikling skaber et øget behov for virksomhedsrådgivning (Hammerslev 2003, 115). En forøget handel og lovgivning åbner samtidig for nye markeder og specialer for sagførerne (Ibid., 124). Disse samfundsændringer har været af stor betydning for udviklingen af samfundsøkonomien og i sidste ende sagførerstanden og deres erhvervsinteresser. Særligt har spørgsmålene om afgrænsning af en række rådgivningsopgaver i forhold til øvrige erhvervsgrupper og hvordan de kunne blive monopoliseret hos standen med en legitimation i den juridiske uddannelse fyldt meget. Derudover har stan-

dens offentlige anseelse været genstand for stor debat og centrum for indsatser og udvikling.

Samtiden har haft stor betydning for erhvervets udvikling og den begyndende kompleksitet i erhvervsudviklingen leder til en øget specialisering og skaber dermed ændringer i rådgivningsopgaverne og monopoliseringskampen. Desuden ses der en udvikling, hvor forskellige områder retliggøres og specialiseres som værende juristernes, for eksempel konkurrenceretten.

Disse forandringer medfører en intern splittelse i sagførerstanden, såvel som i samfundet og leder til kampe om erhvervsinteresser i form af klienter og sagstyper og hvorledes sagførerne bør organisere sig og agere. Udviklingen af sagførerstandens erhvervsinteresser er dermed ikke blot et resultat af samtidens økonomiske og sociale udvikling, men også af interne og eksterne magtkampe. De eksterne magtkampe centrerer sig i høj grad om klient- og sagstypemonopol, mens de interne magtkampe i højere grad centrerer omkring magten til at definere, hvordan der skal kæmpes for standens interesser.

Formålet med denne artikel er dermed at skildre de fremtrædende skikkelser i det danske sagførersamfund og kortlægge, hvordan erhvervsinteresserne bliver en kampplads for forskellige interesser og overbevisninger og hvorledes disse udformer sig. Artiklen vil dermed kortlægge og besvare spørgsmålet: *Hvordan kommer kampene om erhvervsinteresser til udtryk for sagførerstanden i perioden 1922-57?*

Karakteristisk for tidligere studier er, at de på den ene side ser sagførerstanden som en enhed (se fx Hegland 1975, 27; Bakka 1975, 81) uden nødvendigvis at skele til, at en profession – som Bourdieu diskuterer – er en historisk konstruktion, der objektiverer et erhvervsmonopol og skjuler de interne forskelle, der er mellem de forskellige positioner i professionen i forhold til forskellige former for ressourcer, køn, alder etc. og ydermere fjerner fokus fra de magtkampe, der er internt i professionen. På den anden side ses der et større fokus på de individuelle fortællinger (se fx Tamm 2007), der ikke nødvendigvis behandler, hvordan disse forandringer italesættes eller kæmpes for i et større felt.

Gennem en historisk feltanalyse vil vi kortlægge, hvordan positionernes relative styrkeforhold ændres over tid som følge af institutioner og aktørers forskellige strategier, såvel som deres relationer til øvrige felter. Dette leder til at formulere følgende undersøgsmål: 1) Hvilke områder finder sagførerne, at de skal arbejde med og hvordan skal arbejdet udføres? 2) Hvordan ser standen på, hvem og hvordan sagførersamfundet skal ledes? 3) Hvordan tilgodeses de forskellige positioner i organiseringen af sagførersamfundet?

Litteraturstudie

Med litteraturstudiet søges der at skabe et overblik over Sagførersamfundets organisering og dermed en kontekstualisering af sagførerhvervet og organisationen.

Udover forskningsbidragene nævnt ovenfor tager den eksisterende litteratur om sagførerhvervet typisk udgangspunkt i en retlig beskrivelse af hvervet og dets overordnede udvikling. I *Det danske advokatsamfund 1919-1969* gennemgår Pedersen (1969) det danske sagførersamfund i perioden 1919-1969, og beskriver hvervets udvikling relateret til arbejdsområdet, opgaver og forpligtelser. Her fokuseres i høj grad på de forbud og krav,

der stilles til sagførerne, frem for hvilke arbejdsopgaver, der konkret tilfalder sagføreren. Sagførerens opgave og virksomhed beskrives derfor nærmere som alt, hvad sagførerne foretager sig af økonomisk art (Pedersen, 1969). Derudover ses sagførerstandens udvikling beskrevet, hvor Pedersen især fremhæver klientkontoens¹ indførelse og erstatningsfondens² oprettelse som milepæle (Ibid., 30).

Pedersen redegør desuden for det danske advokatsamfunds organisering. Det danske advokatsamfund har organisationstvang og når man beskikkes, bliver man dermed automatisk medlem af Advokatsamfundet (Ibid., 61). Advokatsamfundet består desuden af Advokatrådet (tidl. Sagførerrådet), denne betegnes som en hovedbestyrelse. Det er advokatrådets opgave at varetage de lovlige og naturlige interesser, internt såvel som eksternt (Ibid., 72). Dertil kommer Advokatnævnet (tidl. Sagførernævnet), der er Advokatsamfundets dømmende myndighed. Advokatsamfundet er fra 1932 inddelt i 11 sagførerkredse udover landet, herunder 1. kreds, der dækker København- og Frederiksbergområdet (Ibid., 69). Kredsen afholder møder, hvor der behandles problemer af aktuel interesse og særlige kredsansliggender. Kredsene består af kredsbestyrelser, der vælges blandt medlemmerne af pågældende kreds (Ibid.). I litteraturen er der desuden fokus på advokatgerningen som liberalt erhverv (Hansen 1986). I bogen *Advokatgerningen som liberalt erhverv* undersøges blandt andet reglerne for sagførervirksomhedernes erhvervsmæssige interessevaretagelse og den kollektive erhvervspolitik (Hansen 1986, 151).

Denne artikel forsøger at zoome ind på de aktører og de magtkampe, der fandt sted i professionen i perioden 1922-57 for således at afdække, hvordan sagførergenerningen har ageret arena for kampen om at definere erhvervsinteresser og dermed klienter og rådgivningsret. For at kunne analysere de interne og eksterne magtkampe mellem forskellige positioner, anvendes Bourdieus feltbegreb for at få et sociologisk greb, hvorfra det bliver muligt at undersøge sagførerhervets magtkampe om dets erhvervsinteresser, der former både daværende og nuværende opgaver og standpunkter.

Som beskrevet fokuserer litteraturen omkring den danske sagførerstand hovedsagelig på den overordnede udvikling af hvervet gennem tiden. I denne artikel behandles både de interne og eksterne udviklinger i forhold til arbejdsopgaver og forpligtelser. Med dette bidrag søger vi at afdække, hvilke magtkampe der ligger bag disse udviklinger og brud i erhvervet.

De følgende afsnit vil redegøre for artiklens teori og metode, som begge tager udgangspunkt i Bourdieus feltanalyse og hvordan denne tilgang kan belyse artiklens forskningsspørgsmål. Derefter følger artiklens analyse og konklusion.

Bourdieu's feltbegreb – sagførerhervet som felt

Det teoretiske udgangspunkt for analysen af sagførerstandens kamp om erhvervsinteresser vil være Pierre Bourdieus feltteori. Ved at rekonstruere og positionere det juridiske arbejde som felt åbnes blandt andet for en analyse af den strukturelle kamp mellem aktører og institutioner i det pågældende felt. Aktørerne i feltet positioneres i forhold til individuelle og kollektive kapitaler, og feltets struktur defineres yderligere gennem deltageres magtrelationer. I denne kortlægning af sagførerstanden kommer dette blandt andet til udtryk gennem sociale, politiske og familiære relationer, såvel som uddannelses- og ar-

bejdsmæssige tilhørsforhold. Disse strukturer kommer desuden til udtryk gennem en afgrænsning af feltet, forstået som hvilke områder der inkluderes og ekskluderes af feltet. Feltbegrebet bliver dermed et værktøj til at åbne det juridiske felt og giver mulighed for at gå bag om de eksisterende, dominerende diskurser om sagførerstanden og i stedet fokusere på, hvordan interne kampe har formet både interne og eksterne erhvervsinteresser.

Ved at tilgå den juridiske stand som et felt undgås professionsbegrebet og dermed også den indlejrede sociale historiske konstruktion (Bourdieu & Wacquant 1992, 242-43). Den historiske repræsentation af gruppen er fremført og defineret af selv samme gruppe og udfordringen bliver dermed den eksisterende litteratursamling, der centrerer om denne sociale konstruktion (Ibid.). Feltets magt ligger i at kunne definere kapitalerne, hvilket medfører, at feltet bliver en kampplads for bevarelse eller transformation af disse (Ibid., 98-99). Kampen mellem positionerne i feltet koncentrerer sig i sidste ende om retten til at definere, hvad der er vigtigt og legitimt. I denne artikel afgrænses feltet til sagførerhvervet, da et fokus på jura som en samlet profession uden at skele til forskellene mellem de forskellige positioner kan være med til at fjerne fokus fra de interne magtkampe.

Det er dog ikke uproblematisk af definere sagførerhvervet som felt, da det på sin vis er en institutionel eller professionsorienteret indgang til analysen. Hvervet bliver derfor delvist analyseret i relation til andre positioner med anden ekspertise og i relation til et større omkransende retligt felt, hvor andre jurister interagerer. Indgangen er dog sagførelse, men der ses en stærk homologi mellem dette felt og øvrige felter, som for eksempel jurister ansat i det bureaukratiske felt repræsenteret ved Centraladministrationen og særligt Justitsministeriet. Disse er ligeledes en del af den juridiske profession, men tilhører – alt efter deres praksis – det bureaukratiske felt. Dog cirkulerer disse jurister til andre positioner og dermed vil der også være et overlap mellem aktørerne i det juridiske og politiske felt. Afgrænsningen bør i høj grad betragtes som teoretisk.

Artiklens datagrundlag er dog begrænset til selve sagførerhvervet og dermed begrænses feltet også til denne. På baggrund af denne opdeling af felter skelnes der dermed også mellem en intern professionskonkurrence, hvor der kæmpes om magten til at definere sagførerhvervet og disses kampe, og så den eksterne erhvervskonkurrence, der i højere grad berører de omkringliggende felter.

Feltanalysen

Feltanalysen kan opdeles i 3 niveauer (Kropp 2009, 177). Det første niveau fokuserer på den institutionelle orden og dermed den måde hvorpå arbejdet i Sagførersamfundet konkret udføres. Det andet niveau fokuserer i høj grad på de sociale magtrelationer og spørgsmålet om, hvordan disse organiseres og hvilke kampe der foreligger omkring dem. Endelig analyseres det, hvordan ændringer i erhvervet repræsenteres og legitimeres i sagførerstandens symbolske kampe.

Målet med denne artikel bliver dermed at fremanalysere de forskellige positioner, eksplicite som implicite og skabe en historisering af feltets organisering. Derudover søger vi at konstruere en kronologi over væsentlige begivenheder i forhold til sagførersamfundets erhvervsinteresser. Gennem en positionering af sagførerfeltet skabes der dermed overblik over de organisatoriske ændringer og forhold med betydning for både de

symbolske repræsentationer og de umiddelbare sociale relationer. Hermed bliver aktørernes positioneringer afgørende for at forstå deres stillingtagen, samtidig med at ændringerne i organisationsstrukturen kan være forklarende for ændringer i institutionernes funktionsmåde.

Kapitaler

I sagførerfeltet vil den sociale kapital hovedsageligt komme til udtryk gennem familiære forhold, såvel som sociale- og netværksbaserede relationer. Den økonomiske kapital berører i høj grad sagførerens økonomiske position og eventuelle erhvervsmæssige position. Dette leder videre til den kulturelle kapital, der tager udgangspunkt i sagførerens uddannelse, men også den kulturelle forståelse og *know-how* som tages med ind i feltet. Endelig ses den symbolske kapital, hvori aktørernes øvrige kapitaler anerkendes af feltet. Kapitalerne er både begrænset til selve sagførerfeltet, hvor blandt andet feltspecifikke arbejds- og uddannelsesforbindelser tillægges vægt, men indgår også i et større juridisk og politisk felt, hvor den kulturelle kapital i højere grad transcenderer de enkelte felter.

Kapitalbegrebet er dog heller ikke uproblematisk at benytte i denne sammenhæng. Datamaterialet leveres i høj grad af samme gruppe som der undersøges, hvilket kan give udfordringer i forhold til, hvor meget betydning kapitalerne tillægges i de forskellige artikler og beretninger. Dette kan blandt andet betyde, at visse kapitalbesiddelser tages for givet eller overses. Artiklen her vil berøre de medvirkende aktører og grupperingers kapitaler, herunder social, økonomisk, kulturel og symbolsk kapital. Der er dog begrænsninger i hvilke oplysninger, der er tilgængelige i det anvendte datamateriale, hvilket dermed også kan begrænse anvendelsen af kapitalbegrebet.

Metode

Registrantanalyse

For at forklare udviklingen af erhvervsinteresser og de dertil hørende kampe, må vi historisere og rekonstruere, hvordan disse er opstået og forandret (Bourdieu 1988, 779). Gennem en registrantanalyse af *Sagførerbladet* i perioden 1922 til 1957 er der udarbejdet en historisering af processer, der giver mulighed for at forklare, hvordan kampene om erhvervsinteresser og magtpositioner kommer til udtryk i sagførerstandens egenfortællinger. Vores registrantanalyse af *Sagførerbladet* beskæftiger sig dermed med en analyse af organiseringen af sagførerstanden og den sociale orden.

For at illustrere kampen om retten og legitimiteten til at definere feltet, vil der derudover blive inddraget biografier fra nogle af de fremtrædende aktører i sagførersamfundet, der særligt har gjort sig bemærket i fortællingerne. Her vil der især være fokus på aktørernes baggrund, kapitaler og position i erhvervet.

Registrantanalysen af *Sagførerbladet* dækker perioden 1922 til 1957. Dette er for at skabe en periodisk afgrænsning fra *Sagførerbladets* start og frem til titel- og navneforandringen til *Advokatbladet*. Det markerer desuden perioden, hvori de største kampe mellem de to grupperinger *Sagførerforeningen af 1924* og *Sagførerforeningen af 1937* udspiller sig.

I registrantanalysen er inddraget alle udgivelser fra Sagførerbladet, herunder ordinære udgivelser og special- og ekstrainumre, der i alt udgør 638 numre fordelt over perioden. Heraf er der foretaget en systematisk registrering af dokumenterne, hvori der er udarbejdet et kort referat, jf. tabel 1.

Tabel 1: Eksempel på systematisk registrering

Side	Indhold	Afsender
s. 9	Årsfesten i 1ste sagførerkreds Rådsformand Aksel E. Larsens tale: Sagførerstanden er underkastet kontrol og disciplinærmyn- dighed men et næsten lige så vigtigt middel til at frem- me standens anseelse er et godt sammenhold mellem sagfø- rerne. Det der er af afgørende betydning for at fremme dette sammenhold, er de enkelte medlemmers følelse af en særlig kvalificeret moral som forlanges i erhvervet. Alle skal hjælpe til ved at udføre deres gerning dadelfrit, dygtigt og aldrig svigte den tillid der vises.	Tale af råds- formand Aksel E. Larsen

Under den systematiske registrering foretages en systematisk stillingstalen til dokumenterne, herunder afklaring af afsender, initiativernes karakter og problemforståelse (Kropp 2009, 173). Da vi søger at kortlægge magtrelationer i feltet, noteres afsenderens information. Derudover er registrantanalysen suppleret af indhentning og analyse af relevante aktørers biografier, der yderligere kan belyse aktørernes kapitaler og placering i feltet. Disse oplysninger er blandt andet indhentet gennem Kraks blå bog og Biografisk leksikon.

I denne historisering og kortlægning af feltet er det vigtigt at huske, at data i form af Sagførerbladet er givet af Sagførersamfundet. Denne udfordring beskrives af Bourdieu som at “data efterlades ofte af folk, der har en interesse i at efterlade dem” (Bourdieu 1992, 44). Når der tages udgangspunkt i *Sagførerbladet*, er det dermed data givet af en socialt konstrueret profession, der søger at efterlade et bestemt narrativ. Samme udfordring er gældende for indhentning af oplysninger gennem Kraks blå bog og Biografisk leksikon. Dette er medvirkende til at besværliggøre konstruktionsarbejdet og dermed bliver det heller ikke muligt at belyse alle aspekter af aktørernes kapitaler og indbyrdes relationer (Ibid.). Der ligger dermed en mulig bias i adgangen til information om forskellige positioner. For at imødegå disse bias har der under dataindsamlingen blandt andet været stor fokus på, hvem afsenderen af en given information er, såvel som dennes egen position i feltet og mulige interesser. Dette understreger desuden feltets klare afgrænsning til sagførerhvervet, da disse i sidste ende er afsendere og modtagere af datamaterialet.

Analysestrategi

I analysen fokuseres der på, hvordan erhvervsinteresserne og de dertil hørende kampe udformer sig over tid og hvilke rationaler, der ligger bag. For at forklare og forstå ændringerne i Sagførersamfundet må det altså kortlægges, hvilke historiske strømninger der

påvirker sagførersamfundet i den gældende periode, samt hvilke konkrete forandringer der har fundet sted i standen, eksternt såvel som internt. Med registrantanalysen søger vi dermed at fremanalysere både de eksplicite og implicite positioner i feltet. Denne tilgang er desuden anvendt da den udover at belyse de eksisterende, nedskrevne diskurser, også kan vise organisatoriske ændringer og forhold med betydning for symbolske repræsentationer og sociale relationer (Ibid., 181).

Efter den indledende dokumentregistrering, er der foretaget en analyse af de udarbejdede registreringsdokumenter. Herefter er materialet kodet i NVivo, hvor der skabes et overblik over materialets indhold og dermed en deskriptiv kodning (Poulsen 2016, 90). I kodningsarbejdet er materialet blevet inddelt i temaer på baggrund af en åben kodning. Efterfølgende tilføjes kategorier og underkategorier løbende i kodningen. Der er altså tale om en åben kodning, hvor informationer inddeles i kategorier på baggrund af temaer, der formes under analyseprocessen.

Gennem analysen tegner der sig mønstre og temaer, i forhold til hvordan kampene om erhvervsinteresserne formes og legitimeres, samt hvilke aktører og institutioner, der driver udviklingen.

Analyse

I dette afsnit vil vi analysere den danske sagførerstand i perioden 1922-57. Her vil vi fokusere på de kampe, der kæmpes om erhvervsinteresserne, klienter og sagstyper, såvel som kampen om magten til at definere og legitimere disse kampe. Her fremstilles temaerne identificeret under registrantanalysen og analyseres derefter gennem Bourdieus sociologiske værktøjer. For at kunne skabe en forståelse for erhvervet, er det dermed vigtigt at forstå både samfundskonteksten og erhvervets forudsætninger.

Som led i den øgede industrialisering af erhverv og samfund såvel som den begyndende kompleksitet stilles der nye og udvidede krav til sagførerne. Nye faggrupper udfordrer og disse formår at overtage opgaver, der ellers tidligere er tilfaldet sagføreren. Her ses ejendomsmæglerne og ansatte i blandt andet sparekasser og banker, der overtager arbejdet med affattelse af juridiske dokumenter og dermed trænger ind på sagførerenes rådgivningsområde. Omvendt forsøger det stigende antal sagførere både at beskytte deres tidligere monopoliserede opgaver og at udvide deres rådgivningsområder. Dette leder til nye udviklinger og kampe i hvervet. En af de centrale kampe, som det fremstilles i vores data, centrerer sig om rådgivningsretten (mere end det at procedere ved domstolene). Her sættes der stor fokus på, *hvem der rådgives* og *hvad der rådgives om*. Her er det især den begyndende kompleksitet og behov for specialisering, der udfordrer sagførernes erhvervsområder og opgavevaretagelse.

Opgavevaretagelse og konkurrenter

Med fremkomsten af nye konkurrenter i feltet bliver sagførerstanden særligt udfordret på områder, der tidligere blev betragtet som eneretsområder. Konkurrencen opstår især fra banker og sparekasser, ejendomsmæglerne, kredit- og hypotekforeninger, revisorer og oplysnings- og inkassobureauer (Sagførerbladet 1933, 128-129). Disses foretagender omtales af sagførerne som vinkelskriveri.³ Man inddeler vinkelskriveriet i tre grupperin-

ger: 1) Banker og sparekassers medarbejdere, 2) kredit- og hypotekforeningsmedarbejdere og 3) andre personer der uden beskikkelse udøver juridisk rådgivning mod betaling og dermed udgør de egentlige vinkelskrivere (Sagførerbladet 1937, 89). Disse nye aktørers fremkomst og opgavevaretagelse er af Sagførersamfundet italesat som medvirkende til at true sagførernes monopol på en række rådgivningsopgaver. Dette leder til sagførernes interne og eksterne kampe om at differentiere det juridiske arbejde fra de øvrige erhverv og dermed forsøge at reducere den voksende konkurrence. De eksterne magtkampe drejer sig i høj grad om klient- og sagstypemonopol, især i forhold til andre professioner og 'deres' jurister. De interne magtkampe handler i højere grad om at definere, hvordan der skal kæmpes for standens interesser.

For at kortlægge kampen om erhvervsinteresserne vil vi ud fra vores data identificere de mest fremtrædende konkurrenter, samt hvilken betydning disse har for henholdsvis erhvervsinteresserne og sagførernes interne og eksterne positionering.

Nye behov – ny konkurrence

Sagførernes største udfordring kan som nævnt sættes i forbindelse med den begyndende kompleksitet, der influerer både samfundet og hverdagslivet. Dette medfører at kundernes behov bliver større og mere specialiserede og kræver flere specialiserede aktører, for eksempel i forbindelse med bolighandler og bankforretninger, hvor der i højere grad kræves specialviden frem for bred juridisk fundering. I sagførerstanden påpeges også et andet aspekt af den øgede konkurrence, nemlig prisniveauer og ventetid. Fremfor at tilføre ekstraudgifter i form af sagførerbistand, kan klienterne i høj grad få udarbejdet dokumenter direkte ved både bank eller ejendomsmægler og dermed spare både tid og penge. Som Højesteretssagfører Hans Henrik Bruun påpeger: "Det er den bedste, mest sagkyndige og hurtigste service til den rimelige pris der vinder" (Sagførerbladet 1939, 62). Med de nye konkurrenter på markedet, er det altså ikke længere blot et spørgsmål om kyndig vejledning, det handler også om pris, serviceniveau og ekspeditionstid.

Det ses desuden, at det generelle sagførerarbejde besværliggøres og fordyres, blandt andet af tinglysningsloven. Det er især de jyske sagførere, der oplever konkurrence fra banker, kreditforeninger og hypotekforeninger og Sagførerrådet opfordres derfor også til at være bevidste om "hvornår dette bliver et egentlig erhverv for konkurrenterne" (Sagførerbladet 1933, 128). Der opleves desuden stigende konkurrence fra de øvrige erhverv, blandt andet forsøger de autoriserede revisorer at påtage sig ordningen af akkordboer, som dog stoppes af Sagførerrådet.

Ydermere begynder banker og sparekasser i højere grad at affatte dokumenter for deres kunder, herunder pante- og overdragelsesdokumenter. Dette betragtes ikke som direkte vinkelskriveri, da der ikke opkræves gebyrer for arbejdet, men det opfattes som en indirekte fratagelse af sagførernes forretning og dermed indkomst. Konkurrencen skævvrides dermed også gennem det økonomiske aspekt, hvor især bankerne tilbyder ydelser uden gebyr. Dokumentaffattelsen af juridiske dokumenter menes ikke at være tilstrækkelig beskyttet og enhver person kan optræde som juridisk rådgiver uden kontrol eller forhindringer. Disse benyttes i København af de mindre bemidlede og i provinsen af mere

velstillede personer, der portrætteres som dem, der søger at spare lidt ekstra (Sagførerbladet 1937, 89).

I lighed med banker og sparekasser ses kredit- og hypotekforeningerne samt revisorer. Disse formår også at øge konkurrencen omkring sagføernes rådgivningsområder. Kredit- og hypotekforeningerne har, ligesom bankerne, gjort sig i affattelse af dokumenter, som sagførerne ellers betragtede som et monopolområde. Ligeledes overtager revisorer i høj grad arbejde i forbindelse med skattesager fra sagførerne og fratager dem dermed yderligere klienter og indtjening. Der ses desuden eksempler, hvor revisorerne har bistået med opretholdelsen af aktieselskaber og de fornødne juridiske forretninger, og tilmed har beregnet sig større honorar end hvad sagførerne ville være berettiget til (Sagførerbladet 1942, 89).

En lignende problemstilling ses omkring ejendomsmæglerhvervet. Her er det især fratagelsen af kommission og skødeskrivning, der udgør en trussel mod sagførerne og deres forretning. Ejendomsformidling har historisk været en opgave, der tilgik sagførerne og sagførerne har derfor været stærke modstandere af ejendomsmæglerens organisering. Det ses, at trods det stigende antal af ejendomsmæglere er disse hverken stærkt organiserede eller har synderlig politisk indflydelse. I perioden 1922-1936 stiger antallet af ejendomsformidlere fra ca. 170 til 420 (Dansk Ejendomsmæglerforening 2004, 138). Denne manglende organisering bliver også et tegn på, at den stærke indsats mod ejendomsmæglerne i højere grad er forsøg på at male et fjendebillede. Hermed fremgår det, hvordan sagførerne selv oplever, at erhvervet presses af øvrige erhverv og hvordan disse eksterne kampe danner baggrund for nye interne kampe om erhvervsområder. Der er dermed ikke nødvendigvis en reel trussel fra ejendomsmæglerne, men et behov for at kontrollere disses udvikling og komme den potentielle trussel i forkøbet.

Oplysnings- og inkassationsbureauerne er den sidste fremtrædende konkurrent. Her hverves kunderne på baggrund af de lave priser og effektiviteten, og på den måde overtages en god del af sagføernes rådgivningsområder. Inkassobureauerne har virke som appendiks til oplysningsbureauerne, en opgave sagførerne er uenige om, hvorvidt kan løftes internt og dermed en kamp om et erhvervsområde, der ikke nødvendigvis er realistisk at vinde. Sideløbende med fremkomsten af disse erhverv ses der, som tidligere nævnt, i disse år en stor stigning i antallet af sagførere. Dette øger yderligere konkurrencen og kampen om klienter og dermed også kampen om *næring*.

Der er ikke eneret på disse områder og det antages derfor ud over pris at handle om blandt andet egnethed, kvalitet og dermed uddannelse – altså den kulturelle og symbolske kapital. I et oplæg om sagførergeringen som erhverv fremhæves det, at ejendomsmæglerne har en teoretisk og praktisk baggrund for vurderinger, hvor sagføreren må nøjes med den teoretiske (Sagførerbladet 1939, 64). Konkurrenterne ved banker og sparekasser og oplysnings- og inkassationsbureauer er derimod i højere grad erhverv præget af jurister og er dermed en intern professionskonkurrence. Disse nyankomne erhverv presser dermed sagførerne på deres rådgivningsret simultant med forøgelsen af sagførerstanden. Dette peger dermed også mod to ganske forskellige typer af konflikter, alt efter om de foregår inden for det juridiske felt eller udenfor. Den symbolske kapital der skabes på baggrund af den sociale, kulturelle og økonomiske kapital, er ikke nødvendigvis det

samme værd blandt ejendomsmæglerne, som den er i det juridiske felt. De nye konkurrenter kan dermed også opdeles i to grupper. På den ene side ses de øvrige jurister, der også har sin plads i det juridiske felt og på den anden side de øvrige erhverv, der tilhører andre felter.

Denne introduktion af konkurrenter i forhold til rådgivningsområder, klienter og sags-typer leder os dermed videre til en analyse af sagførernes politiske legitimitet.

Sagførernes politiske legitimitet

Sagførerne er stærkt organiseret og som en del af et større juridisk felt trækkes der lange tråde ind i centraladministrationen og dermed et politisk felt, hvorigennem sagførerne formår at fastholde deres position. Dette illustreres blandt andet når Justitsministeriet konsulterer Sagførerrådet om ejendomsmæglererhvervet – her aftales der fri næring for ejendomsmæglerne imod et forbud mod skødeskrivning (Sagførerbladet 1944, 58). Dette belyser desuden den politiske magt og legitimitet som feltet besidder, såvel som betydningen af det politiske netværk. Netværket og homologien mellem sagførerne og centraladministrationen illustreres yderligere ved Justitsministeriets konsultation af Sagførerrådet i sager om beskikkelse af nye sagførere (Sagførerbladet 1948, 274). Dette bliver også en vigtig del af Sagførersamfundets egenfortællinger, hvor det bidrager til et internt narrativ om politisk legitimitet og anseelse.

Både centraladministrationen og det politiske hverv er i høj grad præget af jurister, hvilket bliver en katalysator for homologien mellem felterne. Jurister og embedsmænd deler altså ikke blot en fælles forståelse for kapitaler og spillets regler, men indgår også i fælles netværk gennem deres fælles uddannelse. Den stærke homologi betyder dermed, at Sagførersamfundet opnår politisk magt og i sidste ende får mulighed for at influere politik bedrevet fra en ellers tilsyneladende neutral position.

Denne udveksling mellem felterne får også betydning for standens interne kampe. I Sagførersamfundet vokser modstanden mod de konkurrerende erhverv og behovet for at bevare rådgivningsområder og -opgaver. En del af sagførerstanden beskæftiges ved konkurrenter i form af banker og sparekasser, kredit- og hypotekforeninger, samt inkasso- og oplysningsbureauer og betragter ikke dette som værende *ukollegialt*. Her opstår uenighed om, hvorvidt fokus bør ligge på en generel indtægts sikring og hvorvidt dette bør ske på bekostning af de ansatte ved disse bureauer og arbejdspladser. De forskellige positioneringer i Sagførersamfundet leder til uenighed om, hvorvidt og hvordan denne indtrængen på erhvervsområdet kan og bør bekæmpes.

I forbindelse med den eksterne kamp om erhvervsområder begynder de interne kampe også at træde frem.

Standens interne kampe om erhvervsinteresser

Internt i sagførerstanden er der også kamp om erhvervsinteresserne. Disse kampe udmærker sig i særdeleshed ved at tage form af et generationsopgør, hvori de ældre og etablerede sagførere udfordres af en yngre gruppe.

Som tidligere beskrevet sker der i denne periode en stor stigning i antallet af nye sagførere. Det betyder, at den hidtidige organisering af arbejdet kommer under pres, eksternt

såvel som internt. De nye, unge sagførere oplever i højere grad at være økonomisk presede og udfordrede i forhold til rådgivningsområder. De mener således ikke, at deres interesser og rådgivningsområder varetages af de ældre kollegaer, som har siddet i råd og bestyrelser og "skulle varetage hele standens interesser" (Sagførerbladet 1940, 107).

Dette leder dermed til en kamp om, hvordan standen bør organisere sig og hvem der skal agere bannerfører i kampene om klienter og sagstyper, såvel som hvilke kampe der bør udkæmpes.

Generationsskiftet – kampen om hvem der skal kæmpe

Den store stigning i antallet af sagførere leder til et stigende internt pres og nye magtkampe. Den interne kamp mellem Sagførerforeningen af 1924 (SF24) og Sagførerforeningen af 1937 (SF37) illustrerer i høj grad de magtkampe, der definerer både standen og erhvervsinteresserne. Med udgangspunkt i denne kamp vil vi illustrere, hvordan kampene udkæmpes og legitimiteten tildeles.

På den ene side ses Sagførerforeningen af 1924 (SF24). SF24 blev stiftet i 1924 og havde til formål at højne sagførerstandens anseelse. Dette skulle ske gennem slagkraftig håndhævelse af disciplinærbestemmelserne og ved at agere som vælgerforening til rådet og kredsbestyrelsen (Pedersen 1969, 52). Sagførerforeningen af 1924 eksisterer i dag under navnet 'Københavns Advokatforening'.

Sagførerforeningen af 1924 har en del markante medlemmer, herunder (Karl) Oskar Fich (f. 1877). Fich blev født i Kolding og student fra Kolding Latin- og Realskole i 1894 og cand.jur. i 1901 fra Københavns Universitet (der indtil 1936 var det eneste universitet i Danmark, der udbød en juridisk embedseksamen). Fich var dommerfuldmægtig i Nordre Birk i 1905, Overretssagfører i 1909 og Højesteretssagfører i 1918 (Dansk Biografisk Leksikon 2011d). I perioden 1926-29 er han en del af SF24s bestyrelse og medlem af 1. kreds i perioden 1920-26. Fich var formand for Sagførrådet i 1927-41 og formand for sagførersamfundet, her gennemførte han blandt andet oprettelsen af Sagførernævnet og Klientkonto-ordningen (Pedersen 1969, 67). Fich var udover sit virke som sagfører desuden medlem af bestyrelser i både banker og virksomheder (Dansk Biografisk Leksikon 2011d).

Et andet fremtrædende medlem af SF24 er Nis Jørgen Gorrissen (f. 1896). Han blev født i Vejle og student ved Østre Borgerdydskolen i København i 1914, cand.jur. i 1920 og derefter sagførerfuldmægtig, Landsretssagfører i 1923 og Højesteretssagfører i 1929 (Dansk Biografisk Leksikon 2011c). I perioden 1929-31 er han medlem af bestyrelsen i SF24 og i 1933-41 er han medlem af bestyrelsen i 1. kreds og desuden formand i perioden 1937-41. Gorrissen er desuden formand for Sagførernævnet 1941-47 og formand for Sagførrådet 1947-55 (Pedersen 1969, 74). Gorrissen havde desuden en stærk tilknytning til erhvervslivet, hvor han var formand og bestyrelsesmedlem i et bredt udvalg af erhvervsvirksomheder og kan betragtes som en talsmand for det frie erhvervsliv (Dansk Biografisk Leksikon 2011c).

Frants Dragsted (f. 1890) er også et vigtigt medlem af SF24. Født i København og student ved Gammelholm Latin- og Realskole i 1908. Cand.jur. i 1914 og fuldmægtig ved F. Wolff, herefter Overretssagfører i 1917 (Dansk Biografisk leksikon 2011b). I perioden

1940-48 er han medlem af 1. kreds. Derudover er han fra 1950-51 medlem af Sagførerrådet og Sagførernævnet fra 1953-61, de sidste fire år som formand (Pedersen 1969, 119). Fra 1932 er han formand for Egmont H. Petersen Fonden (nu Egmontfonden) og han er desuden medlem af Bikubens tilsynsråd og forretningsudvalg (Dansk Biografisk leksikon 2011b).

En sidste der skal nævnes, er Axel H. Pedersen (f. 1903). Han blev født i Ballerup og blev i 1921 student fra Døckers skole. Cand.jur. i 1928, landsretssagfører i 1934 og endelig Dr.jur. ved Aarhus Universitet i 1953 (Dansk Biografisk leksikon 2011a). Pedersen er medlem af Sagførerrådet i perioden 1946-57 og 1. kreds i perioden 1944-46 (Pedersen 1969, 274). Han er desuden medlem af SF24 i perioden 1942-45. Derudover varetager han hverv som medlem af lovforberedende udvalg og af bestyrelser for realkreditinstitutioner, boligselskaber og kollegier. I 1957-66 var han næstformand i likvidationskomiteen for A/S Københavns Kreditbank (Dansk Biografisk Leksikon 2011a). Pedersen er desuden forfatter til bogen 'Det danske Advokatsamfund 1919-1969', hvori hvervets historie og udvikling beskrives.

Fælles for disse medlemmer af SF24 er, at de alle besidder en stærk social og kulturel kapital. Der ses tætte tilknytninger til både erhvervslivet og det politiske felt, såvel som at de alle også engageres yderligere i Sagførersamfundet gennem poster i både Sagførerrådet og -nævnet. Dette peger både mod vigtigheden af en stærk social kapital som udgangspunkt, og yderligere på hvordan denne bestyrkes gennem de positioner der indtages i feltet. Dette gør sig desuden gældende for den kulturelle kapital, hvor vigtigheden af uddannelse og titler bliver vigtig.

De stærke tilknytninger til erhvervssektoren kan også indikere en stærk økonomisk kapital. Det ses at flere af medlemmerne har forbindelser til de øvrige erhverv, som ellers beskyldes for at true sagførernes monopol og virke. Det er især de rigtige ansættelsesforhold, uddannelsessteder og forretningsforbindelser, der leder til en stærk symbolsk kapital i feltet. Medlemmernes besiddelse af disse kapitaler, og særligt den tilhørende symbolske kapital, er med til at legitimere SF24s position og magt i feltet.

På den anden side ses Sagførerforeningen af 1937 (SF37). SF37 er dannet specifikt til varetagelse af standens erhvervsmæssige interesser og gennem sagførersamfundet foretages effektive foranstaltninger (Pedersen 1969, 219). SF37 positioneres som en oppositionsforening til den mere etablerede SF24 og beskrives som bestående af hovedsageligt unge sagførere, som i højere grad berøres af den økonomiske usikkerhed og kampen om klienter og sagstyper (Sagførerbladet 1937, 125). Dannelsen af SF37 åbner for diskussionen om standens interesser og hvordan disse varetages bedst muligt – for flest muligt.

Sagførerforeningen af 1937 repræsenteres hovedsageligt ved Landsretssagfører Knud Lund Thoft (f. 1904). Han blev student ved Århus Katedralskole i 1923 og senere cand.jur. i 1928 fra Københavns Universitet. Han startede som sagførerfuldmægtig i Århus i perioden 1928-31 og havde senere sagførervirksomhed i København som landsretssagfører (Kraks blå blog 1974). I perioden 1937-40 er han formand for Sagførerforeningen af 1937 såvel som næstformand i det danske sagførersamfunds 1. kreds (Ibid.). Som led i kampen er han desuden beskæftiget i Sagførerrådets erhvervsudvalg i 1953-63 (Pedersen 1969, 223). Derudover er Thoft i perioden 1934-69 udgiver og redaktør for maga-

sinet *Dansk Forsikrings Tidende*. Af medlemmerne af SF37 er Thoft den mest markante og beskrevne. Det er bemærkelsesværdigt, at Thoft og hans kapitaler ikke afviger substantielt fra den etablerede gruppe SF24.

I de første år giver SF24 udtryk for, at foreningerne har et ikke nærmere defineret forhold, men de retter samtidig kritik af SF37 som “uoriginale og uden værdigt indhold” (Sagførerbladet 1939, 61). SF24 lægger vægt på, at foreningerne har samme mål, men metoderne til at opnå dette divergerer. Derudover bliver det klart, at foreningerne ikke besidder samme legitimitet og status. Det er blandt andet SF24s hensigt at forhindre medlemskab af begge foreninger. Dette kan både forstås som en manglende respekt overfor arbejdet i SF37, men også være et udtryk for en opfattelse af dem som en trussel. Ifølge SF24 skal den grundlæggende forskel mellem foreningerne altså findes i deres arbejdsmetoder. Hvor SF24 arbejder internt gennem kredsbestyrelser og råd, går SF37 derimod efter direkte aktion. Dette kommer blandt andet til udtryk, da SF37 henvender sig direkte til Justitsministeriet angående vinkelskriveriet og dermed går uden om de officielle kanaler (Sagførerbladet 1939, 126). Disse metoder kritiseres stærkt af SF24 og Sagførersamfundets officielle organer, men “hvis spørgsmålene mødes med passivitet må man henvende sig til næste led” (Ibid.). SF37 lavede blandt andet skrivelser til banker omkring ophør af vinkelskriveriet og dette betragtes som et brud på den hierarkiske opbygning i Sagførersamfundet. SF37 mener dog kun at have arbejdet for at fremme erhvervsinteresser og at man dermed er nødsaget til at omgå hierarkiet. Desuden ses det også, at SF37 henvender sig direkte til flere konkurrenter for at indgå aftaler omkring eneret og fordeling af rådgivningsopgaver, herunder banker og disses dokumentskrivning (Ibid.). Der lader altså til at være en kamp mellem henholdsvis de ældre, som er interesseret i at holde på visse former og deres sociale kapital og dermed monopol på at skabe forandring, og de unge, der er nødt til at gå mere *direkte* til værks, fordi de ikke besidder den samme kapital i feltet.

Denne tilgang betyder, at flere ledende medlemmer af SF24 allerede i 1939 opfordrer til direkte afstandtagen fra SF37. Under anklager fra blandt andet Sagfører H.C. Langkjær beskyldes disse for at mangle “kollegialitet, loyalitet og klogskab” (Sagførerbladet 1939, 53). SF37s metoder og tilgange overskrider dermed Sagførersamfundets rammer og strukturer – det vil sige det interne hierarki – og det er især de direkte henvendelser til politikere og myndigheder angående problemstillinger, der ellers var at betragte som rådspørgsmål, for eksempel diskussionen om eneret og erhvervsområder.

Blandt Sagførerrådet og SF24, hvor vi har etableret sammenfald i medlemmerne, opleves det at SF37 tager patent på kampen om erhvervsinteresserne og skaber et narrativ om, at der ikke tidligere har været tilstrækkelig opmærksomhed rettet mod erhvervsinteressernes bevarelse. Blandt SF24 er der en følelse af, at de aktivt har kæmpet for interesserne gennem tiden og dermed aktivt får frataget deres legitimitet gennem dette narrativ. Sideløbende rettes der en skarp kritik af den unge forening: deres resultater er minimale og de tager æren for resultater, der ikke er deres. Derfor opfordres der til, at såfremt man tager standens sundhed og anseelse seriøst, skal man støtte op om SF24 og forsvare arbejdet i SF37 (Sagførerbladet 1940, 105). Denne opfordring sker på et medlemsmøde i SF24, hvor den generelle utilfredshed med foreningen italesættes: “De opnåede resultater

som foreningen har taget æren for, er minimale og ikke deres fortjeneste. Alle der sætter standens vel og anseelse højt må arbejde for valget af 1924's kandidatliste." (Sagførerbladet 1940, 105). Hermed understreges også vigtigheden af at holde disse uden for kredsarbejdet omkring erhvervsinteresser (Ibid.).

Uenigheden mellem de to foreninger ligger blandt andet i spørgsmålet om, hvordan man bør frede standens arbejde: Bør dette foregå igennem monopol eller kan der opnås bedre beskyttelse gennem at hæve dygtigheden og den offentlige anseelse? Dermed positioneres både foreningernes formål og metoder i direkte opposition til hinanden. Denne positionering skabes simultant af de to grupper, der begge ønsker at ses i opposition til hinanden og dermed kæmper om legitimiteten.

Kampen mellem de to foreninger blusser især op i 1939, hvor der vælges fire ud af ni medlemmer fra 1937 til bestyrelsen af Sagførerforeningens 1. kreds og de resterende fem opfyldes af medlemmer af 1924. SF24 udtrykker eksplicit, at dette skal forstås som en lignende tilslutning til foreningen i sagførerstanden. Her beskyldes SF37 igen for værende "uoriginale og uden indhold af værdi" (Sagførerbladet 1939, 61). Dette kan dermed både tolkes som et angreb på SF37s gerninger og et forsvar mod opfattelsen af mangel på handling fra SF24.

På generalforsamlingen for SF24 i februar 1939 konstateres det, at sagførernes erhvervsudsigter har været præget af uro, ikke mindst på grund af de unge og SF37s tilgang til spørgsmålet. Kampen om erhvervsinteresserne presses yderligere af en række faktorer, herunder det stigende antal sagførere, den økonomisk ringe betydning af monopolet på proceduren, den voksende konkurrence på tidligere monopolområder, såvel som den økonomiske tilbagegang blandt middelklassen i befolkningen, der tidligere var kunder ved sagførerstanden, men nu søger billigere rådgivning. Desuden fylder retssager i stigende grad, men uden en betydelig ændring i det økonomiske aspekt, hvilket også betyder at dette ofte – i deres narrativer – bliver en underskudsforretning.

Anført af sagfører K.L. Thoft og SF37 ses banker og sparekasser dog samarbejdsvillige omkring sagførernes erhvervsinteresser. Allerede i 1940 har bankerne og Erhvervsudvalget indgået bindende aftaler om, hvordan den juridiske forretning kan og må udføres og hvilken rolle sagføreren spiller.

Som tidligere beskrevet er kommissionsvirksomheden overgået til ejendomsmæglere. Bankerne og sparekasser, kredit- og hypotekforeninger og revisorer har desuden gjort stort indgreb på sagførernes erhvervsområde. Derudover ses tinglysningsloven som en yderligere indskrænkelse af sagførernes mulighed for eneret. Eneretten vurderes af SF24 ikke som en politisk mulighed og derfor må standens anseelse og effektivitet være det bedste værn for erhvervet: "Den bedste, mest sagkyndige og hurtigste service til den rimeligste pris vinder" (Sagførerbladet 1939, 62). Dermed lægges der op til en kamp om erhvervsinteresserne og -områderne, som skal opnås igennem at levere den bedste, hurtigste og billigste service frem for politisk fastsatte restriktioner. Men denne tilgang medfører dog også et pres på de yngre sagførere, der i forvejen plages af ringe økonomiske vilkår og kamp om klientellet. Denne tilgang afspejler dermed også interesserne hos de etablerede sagførere, der i højere grad kan koncentrere sig om hvervet som en "gerning" (Sagførerbladet 1940, 107). Aktører med de største kapitalbesiddelser foretrækker at byg-

ge deres status på den, mens de mindre bemidlede aktører i højere grad søger mod formaliserede løsninger.

Ulmende uenighed og voksende modstand

Uenigheden omkring metoder og mål leder til, at den øgede differentiering mellem SF24 og SF37 begynder at fylde mere i sagførernes interne diskussioner. I et referat fra Sagførersforeningen af 1924 udtrykkes fx, at ”det nye 1937 kommer med er ikke godt og det gode er ikke nyt” (Sagførerbladet 1939, 66). Det er især arbejdet uden om sagførrådet og dermed uden om det interne hierarki, der af den etablerede del af standen betegnes som ”grov organisatorisk uorden” (Ibid.). I et indlæg i Sagførerbladet besvarer SF37s formand Thoft disse beskyldninger. Han lægger især vægt på, at SF37 er opstået som følge af erhvervsforholdenes tilstand og en opfattelse af manglende handling overfor vinkelskriveriet. Foreningens metoder bliver blandt andet kritiseret af Overretssagfører Niels Busch-Jensen (daværende redaktør på Sagførerbladet og senere Justitsminister), men Thoft betragter disse som nødvendige – ”når man møder passivitet, må man fortsætte til næste led” (Sagførerbladet 1939, 126).

Ifølge SF37 har deres henvendelser til bankerne angående ophør af vinkelskriveri været succesfulde og de mener udelukkende at arbejde for at fremme hvervet. Thoft og SF37 har desuden indgået forhandlinger med københavnske banker og disse udfærdiger nu ikke længere pante- og overdragelsesdokumenter og der er indgået en generel aftale om ikke at udfærdige juridiske dokumenter uden om sagførerne (Sagførerbladet 1939, 215). SF37 opfatter dermed deres henvendelser som succesfulde.

På det ordinære sagførråd i 1939 berettes det fra Overretssagfører Aage Elmquist (senere Justitsminister), at Rigsdagen ikke er mildt stemt overfor sagførerne. Det menes, at sagførerne tager (for) høje salærer og eneret betragtes heller ikke som nødvendig for sagførerne. Vinkelskriveriet bør derimod betragtes som sund konkurrence og dokument-skrivningen kan ifølge Rigsdagen heller ikke klandres for at være samfundsskadelig (Sagførerbladet 1939, 215). Såfremt sagførerne ønsker at opnå eneretten, må der altså fremlægges bevis for, at konkurrencen er skadelig for den danske befolkning. Dermed er der ikke, trods de stærke forbindelser mellem felterne, ubetinget opbakning til sagførernes ønsker blandt det øvrige juridiske felt.

Den tilbageholdende tilgang fra SF24 og Sagførersamfundet generelt kan dermed også være et forsøg på at bevare forbindelsen mellem felterne. SF37 positionerer sig dog i opposition til dette og finder blandt andet inkassobureauerne både skadelige og ukollegiale. Inkassationer betragtes som værende af stor organisatorisk og økonomisk værdi for de yngre sagførere. Her holdes fokus dog på konkurrencens erhvervsskadelighed.

Trods uenighederne bliver det svært at overse SF37s arbejde. En opgørelse over de erhvervsmæssige fremstød i sagførerstanden publiceres af Sagførrådet. Her ses det, at der ikke har været erhvervsmæssige eller rådgivningsmæssige udvidelser udover fuld-mægtigeloven i 1933 (Sagførerbladet 1940b, 1). Selvom SF37 beskrives som ”forkætrede”, anerkendes de til en vis grad for deres opnåede resultater (Ibid.). I et indlæg af Overretssagfører Richard Møller gives der desuden udtryk for, at en forbedring af sagførernes

økonomiske vilkår vil kræve mere end det (store) arbejde fra de forretningsdrivende i Sagførerrådet – Det vil i høj grad kræve samlede kræfter (Ibid.).

Generelt bliver forholdet og stridighederne mellem de to foreninger genstand for stor diskussion i Sagførerbladet. Landsretssagfører Karsten Fønss bemærker i et indlæg i Sagførerbladet, hvordan der viser sig en stigende interesse for de yngre sagføreres kår og ønsker (Sagførerbladet 1940, 107). Disse har ikke været varetaget af de ældre i deres repræsentationer i råd og bestyrelser, trods løftet om at varetage hele standen. SF37s opstand har været yderligere katalysator for diskussionen om standens interesser og varetagelsen af disse. Fønss fremhæver, at de unge er tal- og stemmemæssigt stærke, men foreningen drager de unge med propaganda (Ibid.). Fokus for propagandaen er diskussionen om eneretten, hvor især SF37s tilgang opfattes som unuanceret og ifølge Fønss bør striden i virkeligheden centrere sig om, hvorvidt udvidelsen kan gennemføres uden at skade standens øvrige interesser. Sagførerforeningen af 1924 betragter dermed ikke sig selv som modstandere af udvidelse af eneretten, men at dette bør afvejes mod standens offentlige anseelse.

Stridighederne kulminerer yderligere til bestyrelsesvalget i 1. kreds i 1940. SF37 får to mandater og SF24 får nu syv. Ved det tidligere bestyrelsesvalg havde SF37 modtaget 4 ud af 9 mandater. Nederlaget viser, at SF37 har formået at styrke den interne interesse for erhvervsinteresserne, men også hvordan de har formået at samle den resterende stand mod sig. Det ses blandt andet gennem udtalelsen, at SF37 har “fået hvad der tilkommer dem og mere får de ikke” (Sagførerbladet 1940, 111). De beskyldes fortsat for at påberåbe sig resultater, der ikke er deres og at tage æren for det arbejde, der tilkommer Sagførerrådet og Sagførerforeningen af 1924 (Ibid.). Dette markerer et enormt nederlag for SF37 og Thofts formandskab. Det resulterer i at sagfører Poul G. Nielsen overtager formandskabet.

Umiddelbart før sin afgang holdt Thoft en tale. Her hævder han, at SF24 ikke har nogen vision for erhvervsarbejdet og at SF37 desuden betragter arbejdet omkring erhvervsinteresser som noget der bedst arbejdes for i kredsbestyrelserne og lokalområderne. Den københavnske centrering af magten betyder, at problemstillingerne og udfordringerne i høj grad bærer præg af kampe, der er afgørende for hvervet i storbyen. Som tidligere nævnt opleves der forskellige problemstillinger i forhold til hvervet alt efter den geografisk placering.

Udover centreringen af magten og den manglende indsats i forhold til klienter og arbejdsopgaver har SF24 i deres forsøg på at fastholde magten sat det gode samarbejde over styr. I et forsøg på at bevise deres egen eksistensberettigelse er de derfor gået efter personer og metoder i SF37. Ifølge Thoft påstår SF24 at repræsentere den samlede stand, men dette er udelukkende symbolsk og de ”repræsenterer i virkeligheden kun 24-25 københavnske dominerende koncernforretningers interesser” (Sagførerbladet 1940, 111). Ledelsen har interessekonflikt, da flere personer har erhvervmæssig tilknytning til dem, der ellers påstås at bekæmpes (Ibid.). De kapitaler der er med til at sikre SF24-medlemmernes position i feltet angribes altså af Thoft og SF37. Det er efter denne udtalelse og SF37s store tilbagegang, at Thoft trækker sig som henholdsvis formand for foreningen og som medlem af 1. kredsbestyrelse. Thoft og foreningen beskyldes desuden for at have rettet

angreb mod Sagførerbladet og anklaget dem for at være ensidige og lave fordelagtig dækning af SF24.

Efterspillet

I 1939 begravnes spørgsmålet om eneret for en tid. Forslaget om eneret på rådgivningsområder nedstemmes med stemmerne 86-39. Samtidig ses det, at tidligere indsatser har givet grobund for yderligere opblomstring af vinkelskriveriet. Dette medfører også, at strategien om at hævde standens offentlige anseelse og det stærke kollegiale samarbejde ikke længere er tilstrækkelig og på det ordinære almindelige sagføremøde i Odense 1941 bemærker Oskar Fich i sin tale, at “bedre bistand og stærkt kollegialt samarbejde er ikke længere nok til at bekæmpe vinkelskriveriet – Det kollegiale samarbejde må udvides” (Sagførerbladet 1941, 143). Den yderligere bekæmpelse af vinkelskriveriet skal ske gennem en udvidelse af det kollegiale samarbejde – for eksempel ved ikke at have samarbejde med ejendomsmæglere. I forhold til eneretten er der dog ifølge Fich ikke mere at undersøge – at gå til lovgivningsmagten med anmodning om reformer vil betyde afkald på yderligere frihed (Ibid.). Dermed bliver det en strategisk afståelse fra målet om eneretten, da det vurderes, at dette ikke kan opnås uden at gå på kompromis med andre aspekter af erhvervet.

SF37s tilbagegang accelereres yderligere ved 1. kredsmøde i 1942. Perioden beskrives ellers som en rolig tid internt, men også som en periode der ikke opfordrer til stridigheder om mindre spørgsmål (Sagførerbladet 1942, 93). SF37 havde afvist et fredsvalg, da man ønskede at se tilslutningen og interessen for foreningens arbejde. Trods udtalt støtte fra Landsretssagfører Torkild Hansen (medlem af Sagførrådet, tidligere SF24 og senere redaktør på Sagførerbladet) går SF37 tilbage med ét mandat og ender dermed med ét ud af ni mandater. Dette betyder, at det nu udelukkende er Landsretssagfører Poul G. Nielsen, der repræsenterer foreningen i Sagførersamfundets 1. kreds. Efter valget påpeges det, at SF24 har overtaget mange af SF37s forslag til støtte af erhvervsinteresserne (Ibid.). Her ses det, at synspunkter som tidligere har været repræsenteret ved SF37, nu internaliseres af SF24 og fremsættes som egne forslag. Dette tyder altså på en ændring i feltet som SF24 formår at anvende.

For at sikre standens offentlige anseelse og bevare de eksisterende monopol- og rådgivningsområder, underkastes denne nu yderligere intern kontrol i form af disciplinærmyndighed. Derudover er der fortsat fokus på et stærkt sammenhold som en vigtig del af standens offentlige anseelse. Efter SF24s fremgang bliver den officielle strategi at fremme sammenholdet gennem en individuel følelse af en ’særlig kvalificeret moral’, som der forlanges og forventes i erhvervet. Fokus på den særlige moral og standens sammenhold træder dog i baggrunden i perioden under og efter 2. verdenskrig. I denne periode beskæftiger Sagførerbladet og Sagførersamfundet sig hovedsageligt med problemstillinger vedrørende besættelsen og landsforræderi.

Hvad vi således har set, er foreningernes kamp om legitimitet og retten til at definere feltet og de dertil hørende erhvervsinteresser. SF37 fremstiller sig som en erhvervspolitisk forening, men deres holdninger og kampe opnår ikke legitimitet før de internaliseres og sættes i spil af SF24. Deres tidligere forsøg på at opnå monopol og mindske konkur-

rencen fra de øvrige erhverv affejes og betragtes først som legitime standpunkter efter deres tilbagegang og SF24s overtagelse af erhvervspolitikken.

Én samlet stand

Efter retsopgøret i 1948 vender man igen tilbage til spørgsmålet om sagførersamfundets erhvervsinteresser. Der bliver i stigende grad fremlagt lovforslag med interesse for standen og Sagførerrådet indsender også på eget initiativ henstillinger om ændringer i de fremlagte lovforslag (Sagførerbladet 1948, 274). Standen repræsenteres desuden i stigende grad ved deltagelse i regeringens udvalg og kommissioner. Ifølge Højesteretssagfører (og daværende formand for Sagførerrådet) Gorrissen peger dette på en generel forbedring i samarbejdet med lovgivningsmagten. Samarbejdet med Justitsministeriet er dog fortsat stærkt (Ibid.). Ydermere fortsættes arbejdet med at bekæmpe bankernes vinkelskriveri og tilsynet med inkassobureauerne genoptages.

Efter retsopgøret ses der yderligere tilnærmelse mellem de to foreninger. SF37s tilbagegang betyder også tab af indflydelse og de fortsatte udfordringer med vinkelskriveri leder SF24 til at overtage yderligere erhvervspolitiske standpunkter fra SF37. Dette gælder for eksempel synet på samarbejder med vinkelskrivere og her ses det, at de mål og metoder, der tidligere blev betragtet som uoriginale og grove nu i stigende grad overtages af SF24 og dermed tilføres legitimitet. Trods tilbagegangen og SF24s overtagelse af deres erhvervspolitik, fortsætter SF37 dog sit virke som forening og arbejdet for sikring af erhvervsinteresserne.

I 1950 udvides listen over de oplysnings- og inkassobureauer, som sagførerne må samarbejde med (Sagførerbladet 1950, 157). Dermed opstilles der også en forventning om, at sagførerne ikke samarbejder med øvrige bureauer. Flere sagførere er dog også på dette tidspunkt beskæftiget ved oplysnings- og inkassobureauer og mener, at dette er et indgreb i deres erhvervsinteresser. Disse har tidligere været beskyttet under SF24, men med overtagelsen af SF37s erhvervspolitik er de nu udsatte. Samtidig leder dette til, at forslaget om sagførerstandens eget oplysningsbureau rejses igen, men Sagførerbladets redaktion er hverken begejstrede for ideen om et inkassokontor eller et oplysningsbureau: ”hvis sagførerne ønsker at beholde deres arbejdsområde for sig selv, bør de ikke invadere andres” (Sagførerbladet 1950, 397). Dette kan forstås som et eksempel på hævde af standens offentlige anseelse. Derudover forsøger man at fratage vinkelskriverne yderligere legitimitet gennem opfordring til ikke at yde juridisk hjælp til borgere, der har benyttet vinkelskrivere for derefter at opsøge sagførerbistand. I Sagførerbladet fra 1952 gøres der dog opmærksom på, at en sådan kollektiv nægtelse ikke er tilladt jævnfør Retsplejelovens §132, men at sagførerne individuelt gerne må nægte bistand (Sagførerbladet 1952, 15). Dermed kan sagførerne ikke kollektivt nægte juridisk bistand til klienter, der tidligere har benyttet sig af vinkelskrivere. Beslutningen må dog gerne træffes individuelt.

Vinkelskriveriet er i høj grad genopstået efter krigen og det ses, at feltet af konkurrenter udvides yderligere med revisorer, vekselere, arkitekter og lignende (Sagførerbladet 1952, 240). På trods af den interesse, der er blevet skabt for sikringen af standens erhvervsinteresser, er disse stadig under pres. SF37 fremsætter derfor et forslag om oprettelse af et erhvervsudvalg, der udelukkende varetager standens erhvervsinteresser (Ibid.).

Standens fremtid

I 1953 træder fokuset på bekæmpelse af vinkelskriveriet i baggrunden til fordel for – endnu engang – spørgsmålene om varetagelse og højnelse af standens offentlige anseelse. Her skifter fokus dermed for alvor fra den direkte bekæmpelse til bevaring af standens anseelse. Dette skal blandt andet ske gennem indførelsen af klient-kontoen, som skal sikre mod økonomisk misbrug blandt sagførerne. Dette sker ud fra ideen om at “pligten til at varetage klientens interesser går forud for de kollegiale hensyn” (Sagførerbladet 1953, 102). Dette forslag leder dog til beskyldninger om, hvorvidt Sagførrådet har til hensigt at understøtte revisorerens erhvervsinteresser og sikre disse yderligere arbejde. Det påpeges desuden, at dette ikke vil have en præventiv effekt i forhold til varetagelsen af erhvervsinteresserne: “Sagførerne er ikke uhæderlige men en uhæderlig sagfører kan altid finde en uhæderlig revisor” (Sagførerbladet 1953, 209). Dette illustrerer dermed overgangen fra den direkte kamp om rådgivningsområder til forsøget på at vinde disse gennem kvalificering og ekspertise. I stedet for at søge politisk opbakning til monopol på rådgivningsområder, går man igen tilbage til forsøget på at vinde disse gennem levering af den bedste service og ekspertise.

Overgangen bestyrkes af samfundsudviklingen og det øgede behov for specialisering. Sagførernes forsøg på at monopolisere rådgivningsområder har ikke været succesfulde og nye aktører kommer til. Dette medfører ifølge sagførerne yderligere øgning af vinkelskriveriet og dermed yderligere indtrængen på rådgivningsområder, som sagførerne tidligere har betragtet som *deres*. Dette leder til fokus på kvalificering og ekspertise. Eftersom monopolisering og eneret har vist sig ufrugtbar, fortsætter man nu arbejdet med at sikre sagføreren som den bedste mulighed – blandt andet med fremhævelsen om, at det i sidste ende kan være dyrere med den billige løsning ved vinkelskriverne. Dermed et forsøg på at positionere erhvervet som mere legitimt end konkurrenterne og dermed konkurrencedygtigt. Dette understøttes både af de eksterne tiltag såsom erstatningsfonden og klientkontoen, men også de beskrevne interne diskussioner om afståelse fra samarbejde med vinkelskrivere, såvel som udelukkelse af kunder, der har benyttet disse.

Med det øgede fokus på standens anseelse går SF24 og SF37 fra at være oppositionsforeninger til at samarbejde. SF24 har formået at delegitimere SF37s diskurser og indsatser for derefter at overtage og internalisere disse. Samtidig ses det, at SF37 i højere grad formår at indgå i samarbejde og dermed underlægge sig spillereglerne uden Thoft ved roret. Thoft udmærker sig dog som medlem af Sagførersamfundets erhvervsudvalg, hvor han igen arbejder for sikringen af standens erhvervsinteresser. Erhvervsudvalget udarbejder desuden en undersøgelse for at kortlægge omfanget af vinkelskriveri. Her kan det ses, at siden 1939 er andelen af sagførertinglyste dokumenter i København faldet fra 64,2 procent til 47,9 procent og samtidig er den samlede værdi af de tinglyste dokumenter faldet fra 78,9 procent til 59,8 procent (Sagførerbladet 1955, 313). I 1955 er 57,3 procent af de tinglyste dokumenter i hele landet anmeldt af sagførere og de resterende 42,7 procent af ikke-sagførere (Ibid.). Dermed er ikke blot mængden af tinglyste dokumenter faldet, men også værdien af de tinglyste dokumenter. Dette viser, at sagførerne fortsat er presset på deres rådgivningsområder simultant med den stigende mængde af jurister.

Vinkelskriveriet tiltager desuden i en institutionaliseret form. I 1954 sættes der blandt andet fokus på vinkelskriveriet i jordbrugsudvalget og dermed sker der indtog på det statslige område (Sagførerbladet 1955, 221). Dette betyder også, at juristerne i centraladministrationen nu bliver en del af konkurrenterne og at sagførerne nu også oplever konkurrence fra det statslige område. Det konstateres desuden, at akkord- og kreditforeningerne i stort omfang har overtaget sagfødernes tidligere erhvervsområder, herunder bobehandling (Ibid.). Det ses altså, at sagfødernes monopol og rådgivningsområder indskrænkes betydeligt og at de eksisterende indsatser for sikring af erhvervsinteresserne ikke har haft betydelig effekt. Der opfordres til at søge regler lig de, der eksisterer omkring inkasovirksomhederne.

På dette tidspunkt beskrives hovedudfordringerne som den voksende sagførerstand og det øgede behov for specialisering. Det udtrykkes blandt andet som "Faren ved at specialisere sig er, at det kan ende med at man bliver specialist" (Sagførerbladet 1956, 141). Det frygtes, at den fortsatte tilgang af jurister og specialisering vil indskrænke sagførergerningen til at fordele klienterne på de bedst egnede specialister frem for *all-around* sagføreren. Dette styrker desuden Erhvervsudvalgets genfundne interesse for eventuel begrænsning i tilgangen til sagførerhvervet.

Dette leder hen mod en stigende interesse i titel- og uddannelsesspørgsmålet. Der er blandt andet fokus på eventuel afskaffelse af Højesteretsprøven (Sagførerbladet 1955; Sagførerbladet 1956). De øgede krav om specialisering leder ydermere til diskussioner om jurauddannelsens indhold og eventuelle mangler. Samtidig ses der en mulighed for at skabe yderligere faglig loyalitet og professionsetik gennem uddannelsen, hvorved der kan skabes en mulighed for at styrke de interne regler og overbevisninger i samfundet. Ligeledes ved vi, at sagfører titlen officielt udskiftes til advokat i 1957. Hermed er vi fremme ved titel- og uddannelsesspørgsmålet og den fortsatte kamp om legitimitet. Dette åbner op for yderligere undersøgelse af de ændringer sagførerstanden har undergået og hvordan de interne kampe derom fortsat udspiller sig.

Konklusion

I denne artikel har vi dykket dybere ned i det danske sagfødernesamfund og gennem Bourdieus professionskritik har vi kunne kortlægge de interne kampe, der har fundet sted i perioden 1922-57. Ved at gå ud over professionsbegrebet og i stedet betragte sagførerstanden som et felt har vi kunnet afdække de interne og eksterne kampe, her illustreret ved foreningerne Sagførerforeningen af 1924 og Sagførerforeningen af 1937. Det ses, at kampene om retten til at definere sagførerstandens erhvervsinteresser i høj grad formes af samfundskonteksten, hvor der både opstår en stor stigning i mængden af jurister og behovet for specialiseret rådgivning, som begge truer sagfødernes mulighed for næring.

Det fremgår, at den store udvidelse i konkurrenter på sagfødernes rådgivningsområder udgør en stor opfattet trussel for erhvervet. Her sammenlignes den juridiske virksomhed udøvet af og i øvrige brancher som decideret *vinkelskriveri*. Samtidig opstår der en kamp om legitimitet, internt såvel som eksternt. Internt illustreres denne kamp gennem de to foreninger, der i høj grad tager form af et generationsopgør. På den ene side positioneres SF24, som er de etablerede sagførere, og på den anden side SF37, der repræsenteres af en

nyere og dermed ikke lige så veletableret gruppe sagførere. Trods sammenfald i baggrund ses det, at grupperne præsenterer forskellige løsninger på kampen om næring. SF37 fokuserer på opnåelse af monopol på rådgivningsområder. De kritiseres i høj grad for at benytte grove metoder og gå imod den sociale orden. SF24 kritiseres derimod for at repræsentere en udvalgt skares interesse og have tætte tilknytninger til de erhverv, som der knyttes til vinkelskriver-udfordringen. SF24 mener desuden, at gode forhold for sagførerne opnås gennem høj offentlig anseelse samt solide og anerkendte kompetencer.

Trods sagførernes umiddelbart ens baggrund og kapitaler ses det, at medlemmerne af SF24 i høj grad også repræsenteres i alle organer af Sagførersamfundet, blandt andet i Sagførernævnet, Sagførrådet og andre relevante stillinger. Dette er også med til at skabe yderligere legitimitet omkring SF24s synspunkter, da disse repræsenteres i alle led af organisationen.

SF37 opnår aldrig legitimitet i feltet og i sidste ende internaliseres deres holdninger og formål af SF24 og overflødiggør dermed oppositionsgruppen. Dette markerer starten på en internt fredeligere tid, som dog stadig præges af udfordringer med vinkelskriveri og retten til rådgivningsområderne. Dette leder i sidste ende til en internt delt overbevisning om, at udvidelsen af antallet af medlemmer i standen bør begrænses og at der er et behov for udvikling i forhold til både uddannelses- og titelspørgsmålet. Ønsket om begrænsning af standen ses også i andre lande og leder videre mod en analyse af Richard Abels begreb *social closure*.

Endelig kan det ses, at de kampe der udkæmpes i perioden, i høj grad minder om de monopol- og magtkampe, der stadig udkæmpes i og omkring erhvervet. I dag kan der trækkes tråde til kammeradvokatens monopol på statens behov for advokatydelse. Ligeledes ses der lignende kampe med øvrige erhverv, blandt andet på markedet for bobestyrerboer, hvor revisorerne presser på for at åbne markedet.

Siw Busborg, Cand.soc. i Cultural Sociology (First author)

Ole Hammerslev, Ph.d., Professor Juridisk Institut, Syddansk Universitet

Noter

- ¹ Klientkonto, en speciel konto, som advokater er pålagt at oprette. Advokater skal have en bogføringskonto, som til enhver tid viser størrelsen af advokatens hele tilsvarende af betroede midler og indsætte midlerne på en særskilt konto, *klientbankkonto*, i et pengeinstitut (Den Store Danske 2009a).
- ² I tilfælde hvor advokatens ansvarsforsikring ikke dækker, kan *Det Danske Advokatsamfund*s Erstatningsfond helt eller delvist dække klientens tab (Den Store Danske 2009b).
- ³ En vinkelskriver er en person, der uden at have opnået beskikkelse som sagfører driver virksomhed med juridisk rådgivning (Den Store Danske 2009c).

Litteraturliste

- Bakka, Jørgen Frode. 1975. "Politikerne Og Deres Eksperter". In *Eksperterne Og Magten*, red. Gullestrup, Hegland og Herskin. Skjern: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Blegvad, Britt-Mari. 1973. *Juristens Rolle i Samfundet*. Kbh: Institut for Organisation Arbejdssociologi.
- Bourdieu, Pierre, og Wacquant, Loïc. 1992. *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press
- Bourdieu, Pierre. 1988. "Vive La Crise!: For Heterodoxy in Social Science." *Theory and Society* 17, no. 5: 773–87.
- Bourdieu, Pierre. 1992. "Thinking About Limits." *Theory, Culture & Society* 9, no. 1: 37–49.
- Dansk Biografisk Leksikon. 2011a. "Axel H. Pedersen". Tilgået januar 2022.
https://biografiskeksikon.lex.dk/Axel_H._Pedersen.
- Dansk Biografisk Leksikon. 2011b. "Frants Dragsted (Advokat)". Tilgået januar 2022.
https://biografiskeksikon.lex.dk/Frants_Dragsted_-_advokat.
- Dansk Biografisk Leksikon. 2011c. "N.J. Gorrissen". Tilgået januar 2022.
https://biografiskeksikon.lex.dk/N.J._Gorrissen.
- Dansk Biografisk Leksikon. 2011d. "Oskar Fich". Tilgået december 2021.
https://biografiskeksikon.lex.dk/Oskar_Fich.
- Dansk Ejendomsmæglerforening. 2004. *Ejendomsmæglernes historie bind 2*. London: Dansk Ejendomsmæglerforening.
- Den Store Danske. 2009a. "Klientkonto". Tilgået december 2021.
<https://denstoredanske.lex.dk/klientkonto>.
- Den Store Danske. 2009b. "Advokat". Tilgået januar 2022.
<https://denstoredanske.lex.dk/advokat>.
- Den Store Danske. 2009c. "Vinkelskriver" Tilgået januar 2022.
<https://denstoredanske.lex.dk/vinkelskriver>.
- Dezalay, Yves, and Bryant G. Garth. 2001. "The Big Five Versus Big Law: Confrontational Rhetoric in the Service of Legitimizing Shifting Relationships Between Business and Law." In *The Internationalization of the Practice of Law*, eds. Jens Drolshammer og Michael Pfeifer, 513-535. The Hague: Kluwer Law International.
- Hammerslev, Ole. 2003. *Danish Judges in The 20th Century: A Socio-Legal Study*. Kbh: DJØF-Publishing.
- Hammerslev, Ole. 2020. "Lawyers in Denmark, Sweden & Norway: Liberalisation, differentiation and the emergence of a market for legal services." In *Lawyers in 21st-century societies: National reports*, eds. Richard L. Abel, Ole Hammerslev, Hilary Sommerlad and Ulrike Schultz, 175-192. Oxford: Hart Publishing.
- Hansen, Jørgen. 1986. *Advokatgerningen som liberalt erhverv*. Kbh: Juraconsult.
- Hegland, Tore Jacob. 1975. "Ekspertsamfundet". In *Eksperterne Og Magten*, red. Gullestrup, Hegland og Herskin. Skjern: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Kraks Blå Bog. 1974. "THOFT, Knud Lund". Tilgået december 2021.

https://www.rosekamp.dk/kbb_74_ALL/T.htm#THOFT%20Knud%20Lund.

Kropp, Kristoffer. 2009. "Registrantanalyse". In *Refleksiv Sociologi i Praxis*, red. Ole Hammerslev, Jens Arnholz Hansen og Ida Willig, 173-190. København: Hans Reitzel.

Pedersen, Axel H. 1969. *Det Danske Advokatsamfund*. Odense: Juristforbundets Forlag.

Poulsen, Birgitte. 2016. "Semistrukturerede interviews". I Catharina Juul Kristensen & M. Azhar Hussain, *Metoder i samfundsvidenskaberne*, 75-94. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Tamm, Ditlev 2007. *Bag Kapperne – Danske advokater i det 20. århundrede*. København: Forlaget Thomsen.

Sagførerbladet: Medlemsblad for Det danske Sagførersamfund: Officielt Organ for Sagførerrådet. 1928-1957. København: Det danske Sagførersamfund.